

І. В. Лосєв

ГАЛИЦЬКИЙ МІФ У СУЧАСНОМУ РОСІЙСЬКОМУ "УКРАЇНОЗНАВСТВІ"

Серед великої кількості різноманітних інтелектуальних фантомів, що становлять сучасні уявлення російської еліти і мас про Україну, чільне місце посідає т. зв. "міф Галичини", чи, як заведено у російських джерелах, "Галиции".

Саме тому, що скільки-небудь об'єктивне, чесне і науково безстороннє вивчення України, її культурної та історичної спадщини відсутнє у Росії й дотепер — лапки у назві статті є цілком доречними.

Слід зазначити, що протягом століть російська свідомість жила у своїх уявленнях про Україну не реальними фактами, а власними фантазіями на українську тему. Деяко у цих фантазіях не дуже відходило од дійсності, деяко вражало своєю штучністю і наївністю. Через те сьогодні ми маємо підстави констатувати брак наукового російського українознавства, натомість ще раз засвідчити присутність у повсякденному ідеологічному та побутовомасовому обігу російської свідомості сукупності ілюзій, вигадок і забобонів.

У кількох характерних рисах український міф російської свідомості проявляється таким чином: 1) "не було, немає й бути не може", Україна — то є вигадка закордонних та місцевих росієненависників; 2) українці — регіональна група росіян із суто обласними особливостями; 3) ніякої української

проблематики поза російським контекстом бути не може; 4) існування України поза Росією і окремо від неї — абсурд, нонсенс, щось протиприродне.

Складовою (а деінде центральною) частиною цього міфу є галицький міф, що тісно пов'язаний з ідеєю всесвітньої "змови" проти Росії, коли усі негаразди в російській політиці й житті пояснюються діяльністю зарубіжних ворожих сил.

Галичани в межах цієї політично-психологічної конструкції розглядаються як зняряддя іноземної антиросійської реакції. Саме вони сприймаються як західні, католіцькі, чужі решти України, "спокусники" українського народу, "винахідники" українського націоналізму і навіть зовсім не українці, які, на думку багатьох росіян, мають бути налаштовані проросійськи за визначенням. У деяких російських газетах націонал-патріотичного спрямування можна натрапити на "вчені" розвідки щодо "неукраїнства" галичан, їхньої "неприналежності" до східного слов'янства. Можна здибати в цих виданнях жаль з приводу надто короткочасного перебування галичан у російсько-радянському казані. "Крах СРСР багатьом здається тим більшою несправедливістю, що нації, які розлучилися, стільки прожили — не завжди у злагоді, але доволі надійно — в імперії, до чийх окреслень Союз майже повністю повернувся у сорок п'ятому. Однак був на повоєнній карті єдиний регіон, що жодного разу не входив до складу жодної російської (? — І. Л.) держави цілих сім (? — І. Л.) віків"¹.

Залишаючи на совісті автора вельми специфічні уявлення про східнослов'янську історію та етнічну приналежність Київської Русі, слід звернути увагу на характерне перебільшення значення Галичини у процесі природного й неминучого розпаду СРСР. М. Глобачев малює зворушливу картину зваби наївних, чистих і проросійських малоросів підступними галичанами, що разом з австріяками, мадярами й поляками заходилися руйнувати Росію. Автор не обтяжує себе доказами і навіть елементарною логікою. Переконаний, що висловлює абсолютно правдиві і широківідомі істини, які не потребують додаткової аргументації, він, разом з іншими російськими авторитетами, зокрема О. Солженіциним, принципово ігноруючи історичні факти, повертається до застарілої, ще ХІХ століття російської міфологеми, подаючи її у такій спосіб: "Варто згадати й те, що до Першої світової і під час неї австро-угорська влада спеціально заохочувала націоналізм у Галичині, використовуючи традиційні підшивні схеми проти Росії"².

Елементарна логіка свідчить, що під час перебування Галичини у складі Австро-Угорської імперії будь-які прояви українського

¹ Глобачев М. Сентиментальная гильотина // Новое время. — 1997. — № 24. — С. 10.

² Там само. — С. 11.

націоналізму на цій території і в Закарпатті об'єктивно були б спрямовані проти австрійців, угорців і поляків, проти цілісності Віденської імперії. Перш ніж розвалити Росію, Австро-Угорщина, підтримуючи український націоналізм (як, між іншим, і польський, чеський, хорватський), ризикувала б насамперед розвалити себе. Її провідники добре пам'ятали події "весни народів" 1848 року. Якщо ж вважати проявами підтримки українського націоналізму деякий (порівняно з Російською імперією) лібералізм у національному питанні, то з ним було закінчено в період окупації Галичини російською армією.

Закінчено було саме тому, що вважалось, буцімто подібний лібералізм справляє вкрай шкідливий вплив на підросійських українців. Галичину було зведено до спільного знаменника Російської імперії. В Галичині «...йшло безоглядне нищення всіх здобутків української культури. Палили українські книжки у Ставропігії, руйнували бібліотеки-читальні "Просвіти"».

На засланні опинився львівський митрополит Андрей Шептицький. До Казані заслали Михайла Грушевського.

...Те, що десятиліттями зберігав і плекав народ на землі короля Данила, охороняючи в умовах цісарської влади від неприхильності поляків, палилось і руйнувалось без усякого жалю.

"Здається, з українським питанням вже покінчено. Полякам мають бути признані їх права, а для українців і євреїв має бути тільки російська мова і культура", — сказав намісник Галичини граф Георгій Бобринський під час свого триумфального приїзду до Росії після здобуття росіянами Перемишля.

Російський вандалізм у Галичині став предметом уваги навіть у Державній Думі: "Ми відштовхнули від себе рідний нам український народ і затьмарили ясне обличчя великої визвольної війни", — говорив лідер конституційно-демократичної партії Павло Мілюков на сесії Думи, скликаній 1 серпня 1915 року, у першу річницю війни³.

Якщо ж австрійська влада й забезпечувала певний, вельми обмежений, протекціонізм українцям (національні школи, преса, громадські організації), то це здійснювалося як протипага польському впливові, бо віденська влада (не безпідставно!) вважала поляків більш небезпечним ворогом єдності імперії, ніж українців. Не кажучи вже про те, що важко назвати підтримкою українського націоналізму елементарне для європейської країни дотримання прав національних меншин.

Крім того, Відень мав куди більше підстав, ніж Петербург, боятися за цілісність своєї імперії у зв'язку з досить потужним у Галичині на початку ХХ ст. рухом "москвофілів", що перебував на

³ *Левадний І.* Українська література в боротьбі і жертви цієї боротьби // Російщення України. — К., 1992. — С. 287—288.

утриманні компетентних російських органів. Москвофіли були рупором офіційної російської політики в українському питанні.

Автор вищенаведених тверджень абсолютно ігнорує історію українського національно-визвольного руху, історію української культури та політичної думки, що, на жаль, є характерною рисою майже всіх російських публікацій з українського питання. Тільки зігнорувавши геть українське громадсько-політичне життя другої половини XIX ст., національні змагання часів УНР і ЗУНР, український націонал-комунізм 20-х — 30-х років, шістьдесятицтво можна сконструювати таку, наприклад, міфологему: "Під пресом советізму, *західні* (! — *I. A.*) настрої почали поширюватися серед національної інтелігенції по всій республіці. А у роки перебудови вони стали справжнім ферментом, переможно удираючись в усі шпарки українського суспільства, і, як всюди, — активна меншість опанувала умами більшості... Великий організм відторгнув свою частину, що запалилася від чужорідного щеплення, — і зачохнув цілком" ⁴.

Тут ми знову помічаємо схильність російської свідомості бачити Україну не такою, яка вона є, а такою, якою її хочеться бачити. Такий підхід полегшується по-перше: невіглаством (проте, це стосується не лише України, а й інших пострадянських держав — в Росії обмаль фахівців з історії і культури Грузії, Молдови, Литви, Естонії і т. д., хоча більш ніж досить знавців Алжиру й Малайзії); по-друге: упередженістю, ставленням до України як до псевдодержави, псевдокультури, псевдосуспільства; по-третє: доктринерством, схильністю накидати Україні вигадані схеми, не вельми переймаючись тим, наскільки вони узгоджуються з реальністю.

Цікаво, що, маючи майже 300-річну традицію боротьби з українським "сепаратизмом" — мазепинством, національно-культурними рухами кирило-мефодіївців, драгоманівців, радикалів початку XX століття, самостійництвом Центральної Ради і Директорії, ОУН-УПА, російська історична і політична думка й дотепер не спромоглася на скільки-небудь (принаймні, на фактологічному рівні) серйозне вивчення цих історичних феноменів.

Але найбільше в російському "українознавстві" не пощастило Галичині. Складна, своєрідна і драматична історія цього клаптика української землі, історичний досвід і менталітет галичан, що допомогли їм протягом тривалого часу під владою багатьох окупантів зберегти мову, культуру, традиції та національний дух і з відсталого австрійської провінції перетворитися на український П'ємонт — все це залишається для переважної більшості росіян (в тому числі й освічених) — *terra incognita*.

Однак необізнаність російської свідомості на українській проблематиці (подібна необізнаність є переважно функцією своєрідної

⁴ *Глобачев М.* Вказ. праця. — С. 11.

зашореності росіян щодо реальної історичної України) здатна продовжувати не лише негативний, але й позитивний міф Галичини, коли міфологема "галицької зарази" тлумачиться вже з позицій доброзичливих відносно України.

Прикладом "проукраїнської" міфологеми Галичини є сприйняття (що є майже дзеркальним відбиттям поглядів М. Глобачева) цієї проблеми російським істориком Е. Ільїною. Заманіфестувавши (і то справедливо!) своє послідовно дружнє ставлення до України й обурення поширеною в різних колах російського суспільства українофобією, вона так оцінює наслідки приєднання в 1939 р. Галичини до решти українських земель: "Цим бездумним актом комуністи розбавили український народ гарячими патріотами; західні українці в масі виявилися людьми національно свідомими, релігійними і йшли на будь-які жертви, подвиги, не шкодуючи життя в ім'я вільної України"⁵.

Галичина справді відіграла величезну роль у справі визволення України. Наприкінці XIX ст. під час імперських репресій проти національної культури на землях Великої України саме цей край став вогнищем усього українського. Наукові та мистецькі установи, друкування книжок авторів з Києва, Черкас, Чернігова, українські організації — усе це пом'яшило удар, що зазнало українство на схід від Збруча. Під час подій 1917—1921 рр. галицькі січові стрільці були гвардією Української Народної Республіки. Після поразки переважно галичани (насамперед тому, що, незважаючи на польські утиски, унікалі жахливого більшовицького винародовлення і терору) відтворили у підпіллі українські державницькі організації (УВО, ОУН), які значною мірою спиралися на критично пережитий трагічний досвід боротьби за УНР. Під час Другої світової війни саме галичани створили армію без держави (УПА) і протягом багатьох років вели боротьбу проти потуги сталінської імперії. Саме вони виступили першими ентузіастами усамостійнення України під час т. зв. "перебудови".

Коли на референдумі у березні 1991 р. майже 30 % українців проголосувало однозначно проти збереження СРСР, то неважко здогадатися, що переважну більшість з них становили жителі Галичини, Волині, Буковини і Закарпаття.

Проте, віддаючи належне галичанам, але звертаючись до реалії української історії, слід нагадати, що в Україні роль національного лідера у різні часи виконували різні землі.

За часів розквіту Київської Русі таким визнаним лідером безперечно був Київ, на початку XIII ст. — Галицько-Волинське князівство, у XIV ст. — Волинь, у XV—XVI ст.ст. — Галичина і Волинь, у

⁵ Ільїна Е. Як підтинали історичні корені: роздуми росіянки про Україну // Вечірній Київ. — 1997. — № 234 від 31 жовтня.

XVII—XVIII ст. ст.— Київ і наддніпрянські землі, на початку XIX ст.— Харків і Слобожанщина, середина XIX ст.— знову Київ і т. д.

Відомо, що й проголошення Центральної Ради у Києві в 1917 р., і оприлюднення 4-го Універсалу, і держава Скоропадського, і Директорія Петлюри, і польсько-українсько-російська війна не були галицьким витвором. Серед чільних провідників українського націоналізму, його ідеологів і пропагандистів можна назвати чимало представників Східної України. Для вдумливих дослідників (якщо такі з'являться в російській науці) багато говорять промовисті факти: найбільш послідовним маніфестом українського націоналізму початку XX століття була надрукована у 1900 р. брошура київського інженера Миколи Міхновського "Самостійна Україна", найвищим ідеологом найрадикальнішої течії українського націоналізму (т. зв. "інтегрального" націоналізму) був уродженець м. Мелітополя і петербурзький студент права Дмитро Донцов. Ще до Першої світової війни він, посланець українського Сходу, відвідував Галичину, де "ако лев" боровся з проросійськими ілюзіями частини галицької інтелігенції. Про авторитет цього "східняка" в колах українського націоналізму свідчить той факт, що під час проголошення у Львові в червні 1941 р. незалежної української держави, саме доктора Д. Донцова планували запросити на посаду президента республіки. Уродженцем Одеси був інший видатний теоретик українського націоналізму Юрій Липа, уродженцем Херсонщини — старшина армії УНР і романтик національної ідеї Євген Маланюк. А головою Української Головної Визвольної Ради під час визвольної війни 40—50 рр. на західних землях (цей орган був підпільним урядом України) було обрано харків'янина Кирила Осьмака.

Усю складність і багатовимірність українського національно-визвольного процесу демонструє й той факт, що у боротьбі за українську державність брали участь не лише етнічні українці. А це ще раз нагадує, що ідея державності не була в Україні вузько регіональною чи вузькоетнічною. Під прапорами незалежної України 1918—1920 рр. стояли генерали: Олексій Галкін, Сергій Дельвіг, Володимир Сінклер, Всеволод Агап'єв, Олександр Рябінін-Склярєвський, Борис Поджио, Микола Іванов, Яків Сафонов, Павло Кудрявцев, Наум Ніконов, Олександр Алмазов, Всеволод Петров, Антон Кравс, полковник Юрій Отмарштайн та ін. Чимало з них загинуло за українську справу⁶.

Галичина не мала скільки-небудь великого політичного впливу тоді, коли вона виступала з регіональними гаслами, про що яскраво свідчить досвід т. зв. "Галицької асамблеї", створеної за перебудовних часів В'ячеславом Чорноволом, і навпаки, її статус різко підви-

⁶ Тимченко Я. Українське офіцерство: шляхи скорботи і забуття. 1917—1921 921 роки.— К., 1995.

щувався, коли вона ставала рупором всієї України. Саме за таких обставин її голос чули на всіх українських землях "від Сяну до Дону". Саме тоді, коли в Галичині звучало не суто галицьке, а всеукраїнське, вона ставала черговий раз українським П'ємонтою.

Російським дослідникам важко зізнатися самим собі, що ніколи б не проросло галицьке зернятко по всій країні, якби не було для цього сприятливого ґрунту: психологічного, мовного, політичного, культурного, якби Велика Україна не визнавала Галичину своєю органічною частиною, не визнавала б на якомусь глибинному підсвідомому рівні, незважаючи на побутові штампи "бандер" і "западенців". Себто, російським дослідникам притаманно проектувати своє власне ставлення до галичан на всіх українців Сходу. Справді, дуже тривалий час росіяни сприймали галичан як "австрійський" народ, як щось чуже й екзотичне (за винятком російської окупації Галичини під час Першої світової війни, коли з метою виправдання шаленої русифікації негайно згадали про Галицьку Русь, звісна річ, як питому частину "російської історичної спадщини"). Однак, підросійські українці не відчували такого високого бар'єру, як росіяни, між собою і братами за Збручем. Солдати-українці з російською кокардою на кашкеті швидко знаходили спільну мову з галицькими селянами, а ті з приємністю констатували факт: «Йой, а "москалі" по-нашому говорять». Проте аж дотепер у російській періодиці панує переконання: якби не галичани, то не було б проблем з Малоросією чи з УРСР, чи з Південно-Західним краєм, чи з "прекрасним півднем Росії". І чомусь не згадують, що навіть тоді, коли Галичина перебувала за кордоном Великої України, проблеми з українцями все одно були. Саме через ці проблеми треба було запроваджувати патологічний терор в УРСР у 20-ті й 30-ті роки, нищити голодом 6 млн. селян-східняків, постійно тримати під жорстким контролем українську інтелігенцію, вести цілеспрямовану політику переселення в Україну людей інших національностей.

А якби вдумливий дослідник звернув увагу на український дисидентський рух 60-х, 70-х рр., то помітив би серед репресованих українських громадських діячів, письменників, науковців, студентів дуже велику кількість тих, хто народився і виховувався на Сході. Але значно простіше і приємніше "списувати" усе на Галичину, на такий собі дошкульний виняток на загал правильної політики щодо України. В цьому сенсі Галичина піддається штучній "демонізації" і постає у російській свідомості як "колективний змій-спокусник" України.

Відмова від галицького міфу змусила б російське суспільство критично переглянути усю історію російсько-українських відносин: політичних, культурних, психологічних і, можливо, дійти таких висновків, яких дійшла Е. Ільїна. Повідомляючи читачам про те, що в Москві видається Бібліотека літератури Давньої Русі у 20-ти томах,

російська дослідниця пише: «Перший том Бібліотеки відкриває "Слово про закон і благодать" митрополита Київського Іларіона. У вступній статті академік Д. С. Ліхачов зазначає, що цей твір присвячено "сложнейшей историсофской проблеме", він "говорит о месте Руси во всемирной истории, об исторической роли русского народа"...

Даруйте, панове. Іларіон жив у XI ст., тоді на місці російського народу жили вятичі, меря, чудь і весь. Яке місце у всесвітній історії може займати такий конгломерат диких племен? Це ми потім дуже прославилися. А Київ XI ст., де жив митрополит Іларіон, — це культура і місце в історії українського народу, скажемо точніше, предків українського народу»⁷.

Характерна помилка (якщо це помилка) російського погляду на це питання полягає у тенденції ставити Галичину поза Україною: мовляв, є Галичина і є Україна, замість того, щоб розглядати його у природному історичному контексті: була і є Україна, а в ній була і є Галичина. Але тоді виникає реальна загроза дійти висновків Е. Ільїної.

Що ж до того, що галичани дуже мало (за історичними мірками) побули під владою російсько-радянської імперії, то саме це, напевно, й забезпечило їм певні чесноти. Саме про ці чесноти написав у своєму таємному щоденнику уродженець українського Сходу, учасник т. зв. "золотого вересня" 1939 р. в Західній Україні Олександр Довженко: "Ми ніколи не зможемо простити галичанам, що вони культурніші і людяніші від нас".

В російському "українознавстві" відчувається інстинктивне бажання звести все українське до галицького і локалізувати його як злякисну пухлину в Галичині, відділивши в такий спосіб "правильну" на російський погляд (себто проросійську) Україну від "неправильної". У цьому бажанні проглядається прагнення відкинути усе питоме українське за Збруч. Не дарма такий "собиратель земли Русской" як В. Жириновський, у своїх публічно проголошених планах "приєднання" України завжди підкреслює, що ця нова Малоросія не повинна охоплювати Галичину. Цей своєрідний московський апартеїд Галичини в Україні існував і існує не лише на рівні свідомості, а мав і цілком практичні наслідки: починаючи з 1939 р. і до останніх днів СРСР галичан намагалися за можливості не допускати до ключових посад в УРСР. За всі роки перебування Галичини у складі СРСР жоден галичанин не був 1-м секретарем Львівського, Івано-Франківського і Тернопільського обкомів КПУ/КПРС. На ці посади призначалися росіяни чи українці зі Сходу. Страх перед "бандеровцями" був і залишається важливою складовою "українського комплексу" російської свідомості. Страх і підозра

⁷ Ільїна Е. Вказ. праця.

призводили до політики насичення усіх керівних структур в Галичині російськими кадрами, що відчували себе на "передовій ділянці фронту" боротьби з українським націоналізмом. Ці кадри, як правило, легко робили кар'єру в партійних органах, КГБ, прокуратурі, судах, директораті підприємств та установ, у вузах і науково-дослідних інститутах, радянських органах, маючи відчутні переваги щодо галичан. Для цих кадрів значно легше розв'язувалась болісна житлова проблема. Жодних утруднень не було з російськими школами, з російською мовою в інститутах, університетах і т. д.

Етнічне походження забезпечувало деякі негласні кар'єрні привілеї.

Обмеження таких привілеїв у зв'язку з унезалежненням України викликало невдоволення у споживачів негласних пільг і суб'єктивно переживалось і переживається ними як дискримінація.

Це суб'єктивне сприйняття об'єктивного процесу вирівнювання прав останнім часом народило міф про "утиски" росіян у Галичині. Варто додати, що процеси повернення до української мови і національних традицій у Галичині були більш виразними, ніж в інших регіонах країни. Крім того, російське населення Галичини за своєю соціальною конфігурацією суттєво відрізнялося од російського населення Східної, Центральної і Південної України. Якщо у Великій Україні росіян було представлено більш-менш пропорційно різними соціальними категоріями: робітники, службовці, середні класи, інтелігенція, то в Галичині росіяни належали переважно до категорії "відповідальних працівників" і потрапляли в Україну не стихійно, а по "разнарядке". Різка зміна соціально-психологічного статусу з привілейованого на звичайний не могла не викликати в цьому середовищі обурення і апокаліптичних настроїв, що виражалося у відчайдушних посланнях до російських газет з описом, часто фантастичним, "жахів" галицької українізації. Але насправді в Галичині більш послідовно, ніж у Центрі й на Сході, здійснювався загальний процес національного відродження та урівноправнення українців у сфері мови і культури, політики та ідеології.

Реакція ж певної частини росіян теж була по-своєму неминучою, що диктувалося їхнім особливим становищем як в Російській імперії, так і в Радянському Союзі, і претензіями на збереження такого статусу в нових незалежних державах.

Важко не погодитись із О. Мотилем: «...попри деякі зигзаги, керівництво України послідовно підтримувало українську, російську й інші мови та культури (надаючи перевагу українській, якщо здавалося можливим здобути підтримку населення) і прагнуло "народу України" (а не "української нації") — двомовного й, дуже ймовірно, багатокультурного. І якщо багатьох росіян в Україні така вочевидь справедлива політика стривожила, то це свідчить не про нечестиві наміри українських політиків, а про імперську

чутливість народу, привченого до політичних і культурних привілеїв»⁸.

Пафос російських настроїв "антиукраїнізації" полягає не в боротьбі за рівноправ'я, а в боротьбі за збереження і навіть збільшення переваг, нагромаджених за триста років етнополітичного і етнокультурного панування в Україні.

Непоступливість галичан у принципових, життєво важливих для них питаннях державності української мови, національної гідності, культурної самостійності через специфічну етнопсихологічну глухоту галицьких росіян (всупереч ідеї Ф. М. Достоевського про "вселюдську чуйність") сприймається ними, як запеклий шовінізм, русофобія, войовничий ультранационалізм і т. д. Звичайно, це небажання і невміння зрозуміти інших (це стосується не лише ситуації з українцями) впливає з багатоміліонної історії Росії, особливостей її національного розвитку. Тут дуже доречною була б російська приказка: "Ситий голодного не розумєєт". Росіяни як етнос мають багатоміліонну звичку відчувати себе панівною спільнотою, лідерами, першими. Їм надзвичайно важко поставити себе на місце інших, тих, хто пережив століття етнічного гноблення, приниження, дискримінації.

Росіяни дуже довго були суб'єктами етнічного панування, це увійшло у плоть і кров і сприймається як абсолютно природне, неререфлектоване. Лише вряди-годи російська свідомість аналізує своє ставлення до інших народів, передусім тих, кого не звикала сприймати як рівних із собою, як гідних рівноправного партнерства, таких як німці, французи, англійці. Щодо них росіянам властиво переживати комплекс своєї "європейської меншовартості", який швидко перетворюється на комплекс зверхності, коли йдеться про українців, грузинів, таджиків, білорусів та ін.

Відсутність власного гіркого досвіду етнічного утиску породжує чимало проблем у стосунках росіян з іншими. Як пише російський дослідник: "Росіяни — на відміну від всіх інших народів Східної і Центральної Європи — ніколи не відчували себе жертвами етнічного утиску. Державного — безумовно, але ця держава не сприймалася як етнічно чужа. Психології тих, для кого досвід етнічного утиску став однією з основ національної ментальності, а ця риса притаманна усім без винятку народам Східної і Центральної Європи, росіяни у переважній більшості зрозуміти не вміли й дотепер не навчилися"⁹.

Особливе обурення росіян у Галичині викликає прагнення галичан того самого статусу української мови, який має російська — в Росії, польська — в Польщі, болгарська — в Болгарії. Уся попередня

⁸ *Мотиль О.* Структурні обмеження й вихідні умови: постімперські держави і нації в Росії та Україні // *Сучасність*. — 1995. — № 9. — С. 71.

⁹ *Миллер А.* Что нам Польша? // *Знамя*. — 1997. — № 10. — С. 195.

мовна політика імперії і союзу виховала у російського населення переконання в тому, що інші мови можна прийняти лише як додаток, більш чи менш обтяжливий, до основної — російської. Природний же нині статус російської як додаткової, як другої мови не влаштовує багатьох росіян, бо змушує примиритися з геополітичними й етносоціальними реаліями кінця ХХ ст.

Ці реалії полягають у тому, що росіяни, незважаючи на відчайдушні спроби протистояти цьому становищу, вже не є панівним народом за межами етнічної Росії. Вперше за майже 500 років доводиться зіставляти власні національні амбіції з рівноправними, а часто й більш виправданими національними амбіціями інших. Вперше за тривалий період росіянам довелося зіткнутися з раніше нечуваним для них феноменом національної конкуренції, відсутністю імперського протекціонізму на теренах колишніх союзних республік. Цей протекціонізм був складовою імперської (як до, так і після 1917 р.) національної політики і мав не лише суто кадровий, а й етнокультурний характер. Імперський народ — росіяни — мали можливість скрізь на просторах СРСР зберегти себе саме як росіяни — для цього існувала, поширювалася і постійно вдосконалювалася потужна інфраструктура російського національного самозбереження і відтворення. Хоч би в який глухий куточок СРСР потрапляв росіянин, він завжди отримував маленьку Росію у вигляді: російської школи, російської газети, російських радіо і телепередач, російських книжок у бібліотеці, російської мови в офіційних установах. Неросіяни часто не мали таких умов національного самовідтворення на власній етнічній території. У багатьох випадках вимоги російського населення у колишніх республіках СРСР зводяться до вимог етнокультурної екстериторіальності (не національно-культурної автономії) росіян, до створення "росій" за межами Росії, куди б не проникали неросійські мови, культури, побутові стандарти.

Це інстинктивні спроби законсервувати свій старий особливий статус "керівного" (за словами Й. Сталіна) народу СРСР. Сучасні поважні російські дослідники визнають цей безумовний факт без жодних комплексів у душі інтернаціоналістичної риторики:

"У результаті розпаду СРСР росіяни втратили не лише свою попередню самоідентифікацію, але й своє *особливе становище* (! — І. Л.), пов'язане з їх чисельністю і роллю в утворенні російської, а згодом і радянської державності. У багатонаціональному Радянському Союзі росіяни мали переважні позиції в партійних і державних структурах, в армії і держбезпеці. Вони ж становили кістяк технічних спеціалістів і директорат великих новобудов у Середній Азії, Прибалтиці, Закавказзі" ¹⁰.

¹⁰ Язькова А. Российская диаспора в странах нового зарубежья. — М., 1996. — С. 5.

«Давно було помічено, що "державний" російський народ у складі СРСР жив гірше багатьох "недержавних" українних народів. Але це говорить лише про міру презирства, що його російська номенклатура відчувала до власного народу. Адже загальносоюзна номенклатура у переважній її частині була російською, що особливо впадає в око в тих установах, де принцип пропорційного представництва не спрацьовував: в союзному уряді, наприклад, за останні десятиліття було дуже мало "нацменів", а верхівка армії і КГБ була російською майже цілком»¹¹.

Незважаючи на всі перебільшення галицького міфу, він досить правдиво віддзеркалює деякі особливості цієї історичної землі України. По-перше, це територія справді найменш зрусифікована в мовному, культурному, духовному (більшість галицьких українців — греко-католики) відношенні. По-друге, саме тут русифікаторські зусилля наразилися в ХХ ст. на найбільш рішучу відсіч серед усіх регіонів України, по-третє, саме в Галичині росіяни змушені були наочно переконаватися в абсурдності поширених серед них поглядів про існування єдиного російського народу з трьома гілками: великоросами, малоросами і білорусами. Галичина була тим магічним кристалом, де концентрувався в цьому столітті державницький і культурний потенціал всієї української нації, тому вона була наче прообразом того, якою могла би бути уся ця нація.

Галичина є концентрованим виразом всього, що не влаштовує російську свідомість в Україні. А не влаштовує будь-яка форма національної самостійності, національна гідність і самодостатність, здатність і прагнення існувати без будь-якої зверхності Росії над собою. І це викликає побоювання, що прапор національної ідеї, котрий поки-що міцно утримує Галичина, завтра можуть перехопити інші українські землі. Лякає не сама Галичина, а її "поганий приклад", лякає примара Галичини на Полтавщині чи Херсонщині, лякає, хоч як це парадоксально, саме те, що Галичина може втратити свою роль національного лідера на тлі піднесення Української свідомості й ентузіазму на сході країни. В цьому сенсі російська свідомість згодна примиритися з "галіційським націоналізмом", аби лише він не поширювався на схід України. Але найбільше побоювань викликає те, що російська свідомість відчуває, хоча й не бажає зізнаватися собі в цьому. А відчуває вона, що те, що вона називає "галіційським", насправді є всеукраїнським.

¹¹ Каграманов Ю. Европа и мировой Юг // Дружба народов.— 1997.— № 4.— С. 137.